

ΠΑΡΑΘΕΤΙΚΑ

1. Βαθμοί και παραθετικά των επιθέτων

Η ιδιότητα ή ποιότητα που φανερώνει ένα επίθετο μπορεί να υπάρχει σε δύο ή περισσότερα όντα, αλλά σε διαφορετικό βαθμό. Για να δηλώσουν το διαφορετικό αυτό βαθμό, τα επίθετα έχουν κανονικά ξεχωριστούς τύπους (μονολεκτικούς ή περιφραστικούς) που λέγονται **βαθμοί των επιθέτων**: *σοφός μὲν Σοφοκλῆς, σοφώτερος δ' Εὐριπίδης, ἀνδρῶν δ' ἀπάντων σοφώτατος Σωκράτης — φίλος, μᾶλλον φίλος, μάλιστα φίλος*. Οι βαθμοί των επιθέτων είναι τρεις:

1) Όταν το επίθετο φανερώνει απλώς μια ιδιότητα ή ποιότητα ενός όντος, χωρίς σύγκριση προς άλλο, λέγεται **επίθετο θετικού βαθμού** ή απλώς **θετικό**: *ὁ δίκαιος ἀνὴρ*.

2) Όταν το επίθετο φανερώνει ότι ένα ον έχει μια ιδιότητα ή ποιότητα σε βαθμό ανώτερο συγκριτικά προς ένα άλλο ή προς πολλά άλλα που λογαριάζονται σαν ένα, λέγεται **επίθετο συγκριτικού βαθμού**, ή απλώς **συγκριτικό**: *οὗτός ἐστι δικαιότερος ἐκείνου — χρυσὸς κρείσσων πολλῶν χρημάτων*.

3) Όταν το επίθετο φανερώνει ότι ένα ον έχει μια ιδιότητα ή ποιότητα σε πολύ μεγάλο βαθμό ανώτερο από όλα τα άλλα του ίδιου είδους, λέγεται **επίθετο υπερθετικού βαθμού** ή απλώς **υπερθετικό**· και:

α) το υπερθετικό που φανερώνει ότι ένα ον έχει μια ιδιότητα ή ποιότητα σε πολύ μεγάλο βαθμό, απόλυτα, χωρίς να γίνεται σύγκριση προς άλλα, λέγεται **υπερθετικό απόλυτο**: *οὗτός ἐστι δικαιοτάτος*·

β) το υπερθετικό που φανερώνει ότι ένα ον έχει μια ιδιότητα ή ποιότητα στον πιο μεγάλο βαθμό συγκριτικά προς όλα τα άλλα του ίδιου είδους μαζί λέγεται **υπερθετικό σχετικό**: *Ἀριστείδης ἦν δικαιοτάτος πάντων τῶν Ἀθηναίων*.

Το συγκριτικό και το υπερθετικό ενός επιθέτου μαζί λέγονται μ' ένα όνομα **παραθετικά** του επιθέτου.

Όπως στη νέα ελληνική, έτσι και στην αρχαία, τα παραθετικά των επιθέτων σχηματίζονται ή με μία λέξη (και τότε λέγονται **μονολεκτικά**) ή με δύο λέξεις (και τότε λέγονται **περιφραστικά**).

2. Κανονικός σχηματισμός μονολεκτικών παραθετικών

Τα μονολεκτικά παραθετικά των επιθέτων στην αρχαία ελληνική, όπως και στη νέα, σχηματίζονται κανονικά από το θετικό, αφού στο θέμα (του αρσεν. γένους) προστεθούν ορισμένες καταλήξεις που λέγονται **παραθετικές καταλήξεις**. Οι πιο συνηθισμένες παραθετικές καταλήξεις είναι:

για το συγκριτικό: **-τερος, -τέρα, -τερον**·

για το υπερθετικό: **-τατος, -τάτη, -τατον**.

Έτσι τα παραθετικά που σχηματίζονται με τις παραπάνω καταλήξεις είναι δευτερόκλιτα επίθετα, τρικατάληκτα με τρία γένη. Π.χ.

πτωχός (θ. πτωχο-) συγκρ. πτωχό-τερος, πτωχο-τέρα, πτωχό-τερον
υπερθ. πτωχό-τατος, πτωχο-τάτη, πτωχό-τατον
βαρύν (θ. βαρυ-) συγκρ. βαρύ-τερος, βαρυ-τέρα, βαρύ-τερον
υπερθ. βαρύ-τατος, βαρυ-τάτη, βαρύ-τατον
ἀληθής (θ. ἀληθες-) συγκρ. ἀληθέσ-τερος, ἀληθες-τέρα, ἀληθέσ-τερον
υπερθ. ἀληθέσ-τατος, ἀληθες-τάτη, ἀληθέσ-τατον
μέλας (θ. μελαν-) συγκρ. μελάν-τερος, μελαν-τέρα, μελάν-τερον
υπερθ. μελάν-τατος, μελαν-τάτη, μελάν-τατον
χαρίεις (θ. χαριετ-) συγκρ. χαριέσ-τερος, χαριες-τέρα, χαριέσ-τερον
υπερθ. χαριέσ-τατος, χαριες-τάτη, χαριέσ-τατον
ἄχαρις (θ. ἀχαριτ-) συγκρ. ἀχαρίσ-τερος, ἀχαρις-τέρα, ἀχαρίσ-τερον
υπερθ. ἀχαρίσ-τατος, ἀχαρις-τάτη, ἀχαρίσ-τατον

3. Τα παραθετικά σε -ότερος, -ότατος και -ώτερος, -ώτατος

Τα παραθετικά των δευτερόκλιτων επιθέτων διατηρούν το χαρακτήρα του θετικού **ο**, αν προηγείται συλλαβή φύσει ή θέσει μακρόχρονη (βλ. § 33)· τον εκτείνουν σε **ω**, αν προηγείται συλλαβή βραχύχρονη:

ξηρός ξηρό-τερος ξηρότατος
πτωχός πτωχό-τερος πτωχό-τατος
γενναῖος γενναιό-τερος γενναιό-τατος
θερμός θερμό-τερος θερμό-τατος
ἔνδοξος ἐνδοξό-τερος ἐνδοξό-τατος

αλλά: νέος νεώ-τερος νεώ-τατος· σοφός σοφώ-τερος σοφώ-τατος

4. Αναλογικός σχηματισμός παραθετικών

Τα παραθετικά μερικών επιθέτων της αρχαίας ελληνικής δε σχηματίζονται κανονικά με την απλή προσθήκη των παραθετικών καταλήξεων -τερος, -τατος στο θέμα τους, παρά διαμορφώνονται από αναλογία προς τα παραθετικά άλλων επιθέτων και λήγουν όπως αυτά (πβ. τα νεοελ.: ελαφρός — ελαφρότερος όπως το βαρύτερος, χοντρός — χοντρότερος όπως το παχύτερος, αντί για τα κανονικά ελαφρότερος, χοντρότερος). Έτσι διαμορφώνονται οι ακόλουθες αναλογικές παραθετικές καταλήξεις:

α) -έστερος, -έστατος

Κατά τα παραθετικά των σιγμόληκτων επιθέτων σε -ης, -ες (ἀληθής, ἀληθέσ-τερος, ἀληθέσ-τατος) σχηματίζουν τα παραθετικά τους τα τριτόκλιτα επίθετα σε -ων, -ον (γεν. -ονος), καθώς και τα επίθετα ἄκρατος (=αυτός που δεν έχει ανακατευτεί με άλλον, ανόθευτος), ἄσμενος (= ευχαριστημένος), ἐρρωμένος (= δυνατός) και πένης:

Από αυτά αποσπάστηκε η κατάληξη *-αίτερος, -αίτατος*, με την οποία σχηματίζουν τα παραθετικά τους ορισμένα επίθετα σε *-ος*:

<i>ἴσος</i>	<i>ἴσ-αί-τερος</i>	<i>ἴσ-αί-τατος</i>
<i>ὄψιος</i> (= ὄψιμος)	<i>ὄψι-αί-τερος</i>	<i>ὄψι-αί-τατος</i>
(<i>πλησίος</i>)	<i>πλησι-αί-τερος</i>	<i>πλησι-αί-τατος</i>
<i>πρωῖος</i> (από το <i>πρώιος</i> = πρωινός)	<i>πρω-αί-τερος</i>	<i>πρω-αί-τατος</i>
<i>εὐδῖος</i>	<i>εὐδι-αίτερος</i>	<i>εὐδι-αί-τατος</i>
	(και <i>εὐδιέσ-τερος</i>	<i>εὐδιέσ-τατος</i>)
<i>ἥσυχος</i>	<i>ἥσυχ-αί-τερος</i>	<i>ἥσυχ-αίτατος</i>
	(και <i>ἥσυχώ-τερος</i>	<i>ἥσυχώ-τατος</i>)
<i>ἴδιος</i>	<i>ίδι-αί-τερος</i>	<i>ίδι-αί-τατος</i>
	(και) <i>ιδιώ-τερος</i>	<i>ιδιώ-τατος</i>)
<i>φίλος</i>	<i>φιλ-αί-τερος</i>	<i>φιλ-αίτατος</i>
	(και <i>φιλ-ίων</i> ή <i>φίλ-τερος</i>	<i>φίλ-τατος</i>)

5. Ανώμαλα παραθετικά (σε *-ίων, -ιστος*)

Μερικά επίθετα της αρχαίας ελληνικής δε σχηματίζουν τα παραθετικά τους με τις παραθετικές καταλήξεις *-τερος, -τατος*, παρά παίρνουν στο συγκριτικό την κατάληξη *-ίων* (αρσ. και θηλ.), *-ιον* (ουδέτ.) και στο υπερθετικό την κατάληξη *-ιστος, -ίστη, -ιστον*. Επειδή τα παραθετικά αυτά σχηματίζονται πολλές φορές με διάφορες φθογγικές παθήσεις ή και με θέμα διαφορετικό από το θέμα του θετικού, λέγονται **ανώμαλα παραθετικά**. Τα επίθετα αυτά είναι:

Θετικός	Συγκριτικός	Υπερθετικός (θέμα)
1. <i>αἰσχρός</i>	<i>ὁ, ἡ αἰσχίων</i>	<i>τὸ αἰσχιον αἰσχιστος</i> (<i>αἰσχ-,</i> πβ. <i>αἰσχ-ος</i>)
2. <i>ἐχθρός</i>	<i>ὁ, ἡ ἐχθίων</i>	<i>τὸ ἔχθιον ἔχθιστος</i> (<i>ἐχθ-,</i> πβ. <i>ἔχθ-ος</i> = ἐχθρα)
	και ομαλά	<i>ἐχθρό-τερος ἐχθρό-τατος</i> (<i>ἐχθρο-</i>)
3. <i>ἡδὺς</i>	<i>ὁ, ἡ ἡδίων</i>	<i>τὸ ἡδιον ἡδιστος</i> (<i>ἡδ-</i>)
4. <i>καλός</i>	<i>ὁ, ἡ καλλίων</i>	<i>τὸ κάλλιον κάλλιστος</i> (<i>καλλ-,</i> πβ. <i>κάλλ-ος</i>)
5. <i>μέγας</i>	<i>ὁ, ἡ μεῖζων</i>	<i>τὸ μεῖζον μέγιστος</i> (<i>μεγ-</i>)
6. <i>ῥάδιος</i>	<i>ὁ, ἡ ῥάων</i>	<i>τὸ ῥᾶον ῥᾶστος</i> (<i>ῥα-</i>)
7. <i>ταχύς</i>	<i>ὁ, ἡ θάπτων</i>	<i>τὸ θᾶπτον τάχιστος</i> (<i>θαχ-</i>)
8. <i>ἀγαθός</i>	<i>ὁ, ἡ ἀμείνων</i>	<i>τὸ ἄμεινον ἄριστος</i> (<i>ἀμεν- και ἀρ-,</i> πβ. <i>ἀρ-ετή</i>)
»	<i>ὁ, ἡ βελτίων</i>	<i>τὸ βέλτιον βέλτιστος</i> (<i>βελτ-</i>)
»	<i>ὁ, ἡ κρείττων</i>	<i>τὸ κρεῖττον κράτιστος</i> (<i>κρετ-, κρατ-,</i> πβ. <i>κράτ-ος</i>)
»	<i>ὁ, ἡ λῶων</i>	<i>τὸ λῶον λῶστος</i> (<i>λω-</i>)
9. <i>κακός</i>	<i>ὁ, ἡ κακίων</i>	<i>τὸ κάκιον κάκιστος</i> (<i>κακ-</i>)
»	<i>ὁ, ἡ χείρων</i>	<i>τὸ χεῖρον χείριστος</i> (<i>χερ-, χειρ-</i>)
10. <i>μακρός</i>		<i>μακρό-τερος μακρό-τατος</i> (ομαλά)
»	—	<i>μήκιστος</i> (<i>μηκ-,</i> πβ. <i>μῆκ-ος</i>)
11. <i>μικρός</i>		<i>μικρό-τερος μικρό-τατος</i> (ομαλά)

»	ὁ, ἡ ἐλάττων	τὸ ἔλαττον	ἐλάχιστος	(ἐλαχ-)
»	ὁ, ἡ ἥττων	τὸ ἥττον	επίρρ. ἥκιστα	(ἥκ-)
12.	ὀλίγος	ὁ, ἡ μείων	τὸ μείον	ὀλίγιστος (με-, ὀλιγ-)
13.	πολύς	ὁ, ἡ πλείων	τὸ πλεον	πλεῖστος (πλε-)

6. Κλίση των συγκριτικών σε -ίων, -ιον (και -ων, -ον)

Τα συγκριτικά σε -ίων, -ιον (ή -ων, -ον) είναι δικατάληκτα επίθετα της γ' κλίσης με τρία γένη και κλίνονται κατά το ακόλουθο παράδειγμα :

Ενικός αριθμός

ον. ὁ ἡ	βελτίων	τὸ βέλτιον
γεν. τοῦ τῆς	βελτίον-ος	τοῦ βελτίον-ος
δοτ. τῷ τῇ	βελτίον-ι	τῷ βελτίον-ι
αιτ. τὸν τὴν	βελτίον-α ἢ βελτίω	τὸ βέλτιον
κλ. (ὦ)	βέλπιον	(ὦ) βέλτιον

Πληθυντικός αριθμός

ον. οἱ αἱ	βελτίον-ες ἢ βελτίους	τὰ βελτίον-α ἢ βελτίω
γεν. τῶν	βελτιόν-ων	τῶν βελτιόν-ων
δοτ. τοῖς ταῖς	βελτίοσι(ν)	τοῖς βελτίοσι(ν)
αιτ. τοὺς τὰς	βελτίον-ας ἢ βελτίους	τὰ βελτίον-α ἢ βελτίω
κλ. (ὦ)	βελτίον-ες ἢ βελτίους	(ὦ) βελτίον-α ἢ βελτίω

7. Περιφραστικά παραθετικά. Παραθετικά μετοχών

Τα περιφραστικά παραθετικά σχηματίζονται στην αρχαία ελληνική, όπως και στη νέα, με το θετικό του επιθέτου και με ορισμένο ποσοτικό επίρρημα εμπρός από αυτό. Έτσι ο συγκριτικός βαθμός σχηματίζεται με το επίρρ. *μᾶλλον* και ο υπερθ. με το επίρρ. *μάλιστα* εμπρός από το θετικό:

θετ. *ἐπιμελής* συγκρ. *μᾶλλον ἐπιμελής* υπερθ. *μάλιστα ἐπιμελής*

(πβ. τα νεοελλ.: *μικρός — πιο μικρός — ο πιο μικρός* ή *πολύ μικρός*).

Όλα τα επίθετα που σχηματίζουν μονολεκτικά παραθετικά μπορούν να σχηματίσουν παράλληλα και περιφραστικά παραθετικά. Σχηματίζουν τα παραθετικά τους μόνο περιφραστικά οι μετοχές και μερικά μονοκατάληκτα επίθετα που χρησιμοποιούνται και ως ουσιαστικά.

1) **Μετοχές:** *δυνάμενος — μᾶλλον δυνάμενος — μάλιστα δυνάμενος· συμφέρων — μᾶλλον συμφέρων — μάλιστα συμφέρων· ὠφελῶν — μᾶλλον ὠφελῶν — μάλιστα ὠφελῶν* κ.ά. (πβ. τα νεοελλ.: *αντρειωμένος — πιο αντρειωμένος — ο πιο αντρειωμένος* ή *πολύ αντρειωμένος*).

2) **Μονοκατάληκτα επίθετα:** *εἴρων – μᾶλλον εἴρων – μάλιστα εἴρων· ἔνδακρυς – μᾶλλον ἔνδακρυς – μάλιστα ἔνδακρυς.* Ἔτσι και τα *εὐελπις, κόλαξ, ὑβριστής, φιλόγελως* κ.ά.

8. Ελλειπτικά παραθετικά

Σε μερικά επίθετα λείπει ο θετικός βαθμός ή και ένας από τους δύο άλλους βαθμούς. Τα παραθετικά των επιθέτων αυτών λέγονται **ελλειπτικά παραθετικά**. Τα περισσότερα ελλειπτικά παραθετικά παράγονται από επιρρήματα, προθέσεις ή μετοχές:

1. (ἄνω)	συγκρ. ἀνώ-τερος	υπερθ. ἀνώ-τατος
2. (κάτω)	» κατώ-τερος	» κατώ-τατος
3. (πρό)	» πρό-τερος	» πρῶτος (πρό-ατος)
4. (ὑπέρ)	» ὑπέρ-τερος	» ὑπέρ-τατος
5. (ἐπικρατῶν)	» ἐπικρατ-έστερος	» —
6. (προτιμώμενος)	» προτιμό-τερος	» —
7. —	» ὕστερος	» ὕστατος
8. —	» —	» ὕπατος
9. —	» —	» ἔσχατος

Μερικά επίθετα **δε σχηματίζουν παραθετικά**, γιατί φανερώνουν ιδιότητα, ποιότητα ή κατάσταση που δεν παρουσιάζει βαθμούς. Τέτοια επίθετα είναι:

1) όσα φανερώνουν ύλη: *λίθινος, ἀργυροῦς, γήινος*· τοπική ή χρονική σχέση: *χερσαῖος, θαλάσσιος, θερινός, ἡμερήσιος*· μέτρο: *σταδιαῖος, πηχυαῖος*· καταγωγή, συγγένεια: *πατρῷος, μητρικός*· μόνιμη κατάσταση: *θνητός, νεκρός* κ.ά.

2) μερικά σύνθετα με α' συνθετικό το στερητικό **ἀ-**, α): *ἀθάνατος, ἄυλος, ἄυπνος, ἄψυχος* κ.ά.

3) μερικά σύνθετα με α' συνθετικό το επίθετο *πᾶς* ή την *πρόθ. ὑπέρ* (που έχουν μόνα τους υπερθετική σημασία): *πάνσοφος, πάντιμος, πάγκαλος – ὑπερμεγέθης, ὑπέρλαμπρος* κ.ά.

9. Παραθετικά επιρρημάτων

Πολλά **επιρρήματα** της αρχαίας επιδέχονται σύγκριση και γι' αυτό σχηματίζουν **παραθετικά** (όπως και στη νέα: *ωραία – ωραιότερα ή πιο ωραία – ωραιότατα ή πάρα πολύ ωραία*).

Σχηματίζουν έτσι παραθετικά στην αρχαία ελληνική:

1) Επιρρήματα σε **-ως** που παράγονται από επίθετα. Τα επιρρήματα αυτά στον συγκριτικό έχουν τύπο όμοιο με την ενική αιτιατ. του ουδετ. του συγκριτικού επιθέτου και στον υπερθετικό έχουν τύπο όμοιο με την πληθυντική αιτιατ. του ουδετέρου του υπερθετικού επιθέτου:

(δίκαιος) δικαίως δικαιότερον δικαιοτάτα
 (σοφός) σοφῶς σοφώτερον σοφώτατα
 (ἀληθής) ἀληθῶς ἀληθέστερον ἀληθέστατα
 (σώφρων) σωφρόνως σωφρονέστερον σωφρονέστατα
 (ἡδύς) ἡδέως ἡδιον ἡδιστα
 (καλός) καλῶς κάλλιον κάλλιστα κ.ά.

2) Τα επιρρήματα εὖ (αντίστοιχο του επιθέτου ἀγαθός), ὀλίγον και πολύ:

εὖ – ἄμεινον – ἄριστα καιβέλτιον – βέλπιστα και κρεῖττον – κράτιστα.

ὀλίγον – μείον – ὀλίγιστα και ἔλαττον – ἐλάχιστα και ἥττον – ἥκιστα.

πολύ – πλεον – πλεῖστα (ἡπλεῖστον).

3) Το επίρρ. **μάλα** (= πολύ), που οι τρεις βαθμοί του είναι: θετ. *μάλα* – συγκριτ. *μᾶλλον* – υπερθ. *μάλιστα*.

4) Μερικά τοπικά επιρρήματα που παίρνουν παραθετικές καταλήξεις **-τέρω, -τάτω**:

θετ. ἄνω	συγκρ. ἀνωτέρω	υπερθ. ἀνωτάτω
» ἄπωθεν (=μακριά) »	ἀπωτέρω	» ἀπωτάτω
» ἐγγύς (= κοντά) »	ἐγγυτέρω	» ἐγγυτάτω και
» » »	ἐγγύτερον	» ἐγγύτατα και
» » »	ἔγγιον	» ἔγγιστα
» ἔξω »	ἐξωτέρω	» ἐξωτάτω
» ἔσω (και εἴσω) »	ἐσωτέρω	» ἐσωτάτω
» κάτω »	κατωτέρω	» κατωτάτω
» πόρρω »	πορρωτέρω	» πορρωτάτω
» πέρα »	περαιτέρω	» —

5) Μερικά χρονικά επιρρήματα με παραθετικές καταλήξεις **-(αί)τερον, -(αί)τατα**

θετ. πάλαι	συγκρ. παλαιότερον	υπερθ. παλαιάτα
» πρωῒ »	πρωιαίτερον	» πρωιαίτατα ή
» » »	πρωαίτερον	» πρωαίτατα
» ὀψέ (= αργά) »	ὀψιαίτερον	» ὀψιαίτατα

Και τα παραθετικά των επιρρημάτων, όπως και των επιθέτων, εκφέρονται κάποτε περιφραστικά με το *μᾶλλον, μάλιστα* και το θετικό· π.χ.

θετ. σοφῶς	συγκρ. μᾶλλον σοφῶς	υπερθ. μάλιστα σοφῶς
» ἡδέως »	μᾶλλον ἡδέως »	μάλιστα ἡδέως